

(əvvəli ötən sayımızda)

...B.Landsberqer, F.Hommel, A.Unqnad və digər assuroloqlar Zaqros dağları bölgəsində mövcud olan digər bəylik dövlətləri ilə yanaşı Padan və Aqvan/Alman dövlətlərinin də adını qeyd edirlər.

Ön Asiyada Quzan və ya Qurzan adında iki ölkə mövcud idi. Biri indiki Suriya-Türkiyə sərhədində yerləşən Tell-Halaf adlı xarabalıqların yerində əsl adı Quzan olan Habur çayının sahilində yerləşirdi, digəri isə Urmiyə gölünün quzey-batısında Qızıl Üzən çayının sahilində yerləşirdi. Habur çayı ətrafında yerləşən Quzan şəhəri e.q. II minilliyin ortalarında Hurrilərin paytaxtı olmuşdur. Sonradan burda arameylər yerləşmişlər. E.q. VIII əsrdə Quzanı işğal edən Assuriya İsraildən yəhudilərin bir qismini gətirib burda yerləşdirmişdi. Yəqin ki, Assuriyanın zülmündən xilas olmaq üçün Quzan əhalisinin bir qismi köçərək Kiçik Asiyanın şimal ərazilərində yerləşmişlər.

İlk öncə İranlı arilərin şərqdən gələrək Zaqros dağları yaylalarında məskunlaşması nəticəsində bu ərazidə yaşayan yerli turanlı tayfaların bir qisminin öz ərazilərini tərk edərək şimala doğru köçlərinə səbəb olmuşdur. Bu bəylik dövlətlərinin məruz qaldıqları ikinci köç dalğası Assuriya qoşunlarının bu dövlətləri özlərinə tabe etmək üçün təşkil etdikləri çoxsaylı hərbi yürüşlərin təzyiqi altında baş vermişdir.

Yunan əfsanəsinə görə də Gürcü dilində pələng Vepkhvi deməkdir, qurd Mqeli deməkdir. Rustavelinin əsəri kimi təqdim edilən "Pələng dərisi geymiş pəhləvan" əsəri əslində Barsillərin dastanıdır və əsl adı Bars dərisi geymiş pəhləvandır. Pələng Bars adının fars dilinə tərcüməsidir. Bars Saq/Sak turanlı öntürklərin totemi-onqonu olmuş və sakların hökəmrən boyu Bars adını daşımışdır. Bars və Tonqa adları pələng adının türk dilinin fərqli dialektindəki adlarıdır. Samilər onlarla qonşuluqda, Zaqros dağı ilə Dəclə çayı arasında məskunlaşmış olan Basları Namri adlandırdılar. Sak qəhrəmanları olan Əfrasiyab və Rüstəm Zal qədim miniatürlərdə başından küreyinə qədər Bars dərisi ilə örtülmüş geyimdə təsvir olunurlar.

Mari Brosse yazır ki, Azərbaycana gələn Nimrud burda yerləşdi və sonra özünün 60 nəhəngin başçılığı ilə böyük bir ordunu Torqamın övladlarının üzərinə göndərdi. Namri Barsın sami dilindəki adıdır. Bibliyada yazıldığına görə Nimrud Sınarda və Sumerdə dünyada ilk imperatorluğun əsasını qoymuşdur. Nimrud sami dilindən tərcümədə Bars deməkdir. Avropanın bir çox tarixçiləri Nimrudun mənşə etibarını ilə turanlı olduğunu təsdiq edirlər.

Gürcüstanın İberiya adlanan ərazisinin də tarixi öntürklərin iber boyu ilə əlaqədardır. İber sözü mənşə etibarını ilə Tiber adından yaranmışdır.

Tiberlər Kiçik Asiyanın mərkəzində məskunlaşmış turani tayfalar idi. Tiber adı sumer mənşəyinə malikdir. Bad-Tibira şəhəri Sumerdə Urukun yaxınlığında bir şəhərdir. Tufan nəticəsində Tiberlərin bir hissəsi digər sumer tayfaları birlikdə

Mesopotamiyadan şimaldakı ərazilərə köçüb yerləşmişdilər. Əsas peşələri dəmirçilik və dəmir emalı olan tiber/iberlər Anadoluda dadəmirçiliklə məşğul olmuşlar. Bibliyada adı çəkilən Tubal tayfası Tiber adının dəyişik fonetik şəklidir. Gürcüstanda yerləşən iberlər Tiberlərin bir hissəsidir və burdakı dağlıq ərazilərdə metal emalı və dəmirçiliklə məşğul olan xalq idi. Yunanlar Tiberləri İber adlandırdılar.

"Hurri dilində ta-ibira sözünün sumer dilindən alındığı haqqında fikirlər mövcuddur. Sumer dilindəTa-ibira dəmirçi və

Ələsgər Siyablı

də Sibir-İbir yer adından bəhs edirlər.İber adının fonetik şəklilə olan İmir eponiminin kökü turanlı öntürklərə bağlıdır və german-skandinav mifologiyasında İmir ilk insandır və asların düşməni obrazındadır. Nəhəng və güclü İmiri mübarizə zamanı Odin və onun qardaşları tərəfindən öldürülmüşdür.

Gürcüstan ərazisində geniş yayılmış İmir kişi adı İber adının fonetik dəyişik formasıdır. Qərribə burasıdır ki, bu ada gürcü kişi adları arasında rast gəlinmir.

Qədim erməni mənbələrində Gürcüstanın adı "İver aşxarx" kimi qeyd olunmuşdur. Heç şübhəsiz ermənilər İver adını yunan mənbələrindən götürmüşlər. Sonrakı dövrlərdə ermənilər Gürcüstanın adını qısaldılmış şəkildə "Veratsi" və "Virai" şəklində ifadə etmişlər. Qədim Gürcüstanı Farslar"Vrakan/Virkan" adlandırdılar, sözün kökü olan Vira İver adının qısaldılmış şəklidir, sondakı "an" isə yer

lar. Tibarlar Bibliyada Tibal və ya Tubal adlanırlar. Əsas peşələri metalçılıq olan Tibarlar Finikiyanın paytaxtı olan Tır və bəzi mənbələrdə adlandırdığı kimi Tur şəhəri ilə ticarət edərək orabürünc və qullar göndərirdilər. Bibliyada və Assur mətnlərində Mesex və Tubal/Tiber tayfalarının adları həmişə yanaşı çəkilir.

VIII-IX əsr Uels tarixçisi Nenniy "Brittlerin tarixi" adlı əsərində Tubalı ispanların və italyanların etnik kökünü təşkil edən iberlərin əcdadı hesab edir. Yəhudi tarixçisi İosif Flaviy Tiberləri İspanların və italyanların əcdadı hesab edir.

"Bibel Lexikon" adlı Bibliya sözlüyü əsərində Tbilisi adının Tubal/Tibir adından və yunan dilində "us" şəkilçisindən ibarət olan Tubalus adından ibarət olduğu yazılmışdır.

Sonrakı şərhində P.İoseliani də Tiflis şəhərin adının Tubal adından götürüldüyü

Dünya tarixinin Turan dövrü

mis əridən deməkdir, bu söz hurri dilində "əritmək", "qəlibə tökmək", "xəlitə" kimi sumer dilində olduğu kimi oxşar mənalar daşıyır. Ta-ibira sumer dilində o qədər qədim bir sözdür ki, Sumer tarixinin ilkin dövrünə aid Bad-Tibira adı da bu addan yaranmışdır. (Dennis R.Camp-bell M. 2020, Səh. 204)

Bad-Tibir şəhəri əhalisinin bir qismi də Uruk və sumer digər şəhərlərin əhalisi kimi samilərin təzyiqi ilə Kiçayarsından köçərək şimal ərazilərinə Anadolunun cənub və mərkəzi ərazilərində yerləşmişdilər. Həmin şəhərlərin əhalisi tibir/tubal, urume kimi turanlı tayfaların özəyini təşkil etmişdilər.

Gürcüstan ərazisində yerləşmiş saqarta, barsil və Tiber/iber tayfaları turanlı tayfalar idilər və e.q. VI əsrdə Gürcüstanda Kartli-İberiya dövlətinin əsasını onlar qoymuşdular.

Dyakonov Tabal adının gürcüce göl anlamındaki "tba" sözündən yarandığı fikrini qəbul etmir və qeyd edir ki, Tabalların ərazisində göl yox idi. O Tabal adının iber və tiberlər adı ilə əlaqəsini təsdiq edir. (Dgəkonov İ, Səh. 1968, 170)

Senkovskinin yazdığına görə qədim iberiya/iveriya adı bir etnonim olaraq izsiz şəkilə silinib getməmişdir, b-mhərf əvəzlənməsinə uyğun olaraq İber sözü İmer şəklini almış və İberiya İmeretiya şəklində bu gün də mövcuddur. (Senkovski, T 6, 1859, Səh. 175)

İber-Sibir qədim tayfa birliyinin kökü Sibire bağlıdır və ərəb mənbələri bu ərazi-

bildirən suffiksdır.

Gürcüstan tarixinin fransız tədqiqatçısı və gürcü salnamələrini araşdıran ilk avropalı alim Mari Brosse yazır ki, Verhin adı, Aqbaniya və ya Ağvan adının yunan və ya latın variantıdır. (Mari Brosset, 1858, Səh. IV-V)

İtalyan tarixçisi Emanuel Kelesia Gürcüstanda mövcud olan İberiyalı İspan İberlərinin koloniyası hesab edir. (Emanuelle Celesia. 1863, Səh. 14).

Gürcüstanın tarixində önəmli rol oynayan tayfalardan biri də tarixçilərin əksəriyyətinin turanlı hesab etdikləri Mesexlər və ya Moşklar idi. Gürcüstandakı Mesxet bölgəsi və Gürcüstanın qədim paytaxtı Mtsxet şəhərinin adı, Mesxeti vilayəti və bir çox digər toponimlər deməxet tayfasının adı ilə əlaqədardır. (İstoriya Qruzii, 1962, Səh. 21)

Gürcü tarixçisi P.İoseliani Tiflis adının mənasını gürcü dilində "isti" anlamında olan tbili sözündən yarandığı və keçmişdə Tiflis yaxınlığında isti bulaqların olduğu fikrini irəli sürür.

Yafəsin oğlu Tibar və onun Tibarlar adlanan törəmələri Kiçik Asiyada Qara dənizin Cənub-şərqində məskunlaşmışdı-

fikri ilə razılaşır. (Platon İoseliani, 1964, Səh. 11)

Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Təbriz adı da Tubal/Tiber adından yaranmışdır.

Mesex və ya mosklar tarixçilərin Aloroid adlandırdıqları turani tayfalardan idilər və hattı/hurri tayfa birliklərinə daxil olub Mesopotamiyadan gələrək Anadoluda yerləşmişdilər.

Məlum olduğu kimi əsl adı Gök olan Qoq Azərbaycanda yerləşən Sakasen ölkəsinin şahzadəsi olub Parattinin oğlu idi. Mixi yazı mətnlərində Assuriyalıların "Sakların oğulları olan Qoqa qarşı" mübarizəsindən bəhs edilməkdədir.

A.Virth Bibliyada iskit/sakların turanlı olduğu aydın şəkildə ifadə edildiyini və Qoqun bilavasitəsaklara bağlı olduğunu Bibliyada Mesex Yafəsin oğlu və onun kimi turanlı mənşəyə malik, Madayın, Qomerin, Maqoqun, Tubalın, Yavanın və Tirasın qardaşıdır. Mesexin adı mənbələrdə həmişə Tubal, yəni Tibrilə yanaşı çəkilir. Gürcüstanda da Mesex və Tibir/iberlər Gürcü İber-Kartli dövlətinin əsasını qoymuşlar...

(ardı gələn sayımızda)